

LEGAL DATA HUB

Studie 1/2023

leden 2023

Kompenzace újmy obětem znásilnění: jaká je realita?

TOMÁŠ VANČA

PRÁVNICKÁ
FAKULTA
Univerzita Karlova

LEGAL
DATA
HUB

O AUTOROVI

TOMÁŠ VANČA

Tomáš Vanča je studentem doktorského studia a výzkumným pracovníkem na katedře národního hospodářství na Právnické fakultě UK.

ZA DOPLNĚNÍ A POZNÁMKY DĚKUJI LIBORU DUŠKOVI.

Legal Data Hub je projektem Právnické fakulty UK. Sdružuje akademiky a studenty, kteří zkoumají fungování justice, právní regulace a kriminalitu pomocí analýzy dat a statistických metod. Poskytuje technické zázemí pro datové analýzy.

Publikuje krátké studie (*policy briefs*) k aktuálním tématům a popularizuje výsledky akademických studií pro širší publikum.

www.prf.cuni.cz/legal-data-hub

<https://twitter.com/LegalDataHub>

Partnerem projektu je advokátní kancelář BADOKH.

B A D O K H

Děkujeme za finanční podporu.

Studie vychází ze závěrů diplomové práce autora: VANČA, T. (2022). *Empirická analýza náhrad nemajetkové újmy při trestném činu znásilnění*. Diplomová práce, Právnická fakulta Univerzity Karlovy, obhájena 9. 6. 2022. <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/173688>.

Upozornění: Tato studie reprezentuje pouze názory autora a nikoli oficiální stanovisko Právnické fakulty UK.

SHRNUTÍ

- Oběti znásilnění mají dle litery zákona nárok na náhradu způsobené nemajetkové újmy již na základě samotného faktu, že jim bylo pachatelem zasaženo do osobnostních práv.
- V trestním řízení je možné projednat nárok poškozeného (oběti) na náhradu újmy, která mu trestným činem vznikla. Tento způsob – tzv. adhezní řízení – je efektivní možností, jak se oběti trestných činů mohou domoci kompenzace újmy.
- Tato studie mapuje rozhodování soudů o náhradě nemajetkové újmy obětem trestného činu znásilnění a upozorňuje na problémy, které soudní rozhodování má. Vzorkem pro studii je 349 prvostupňových rozhodnutí soudů ze tří soudních krajů, kterými byl pachatel odsouzen za trestný čin znásilnění.
- Oběti trestného činu znásilnění se přihlásí k náhradě nemajetkové újmy v adhezním řízení **pouze ve třetině případů**.
- Oběti trestného činu znásilnění v adhezním řízení v průměru požadují peněžitou částku přibližně 440 000 Kč.
- **Pokud se oběť s nárokem do adhezního řízení přihlásí, tak je v 60 % případů úspěšná, alespoň v části svého nároku.**
- Obětem trestného činu znásilnění, které žádají náhradu nemajetkové újmy, je ve 40 % případů vyhověno v plném rozsahu.
- **Prvostupňové soudy v průměru přiznají obětem znásilnění, které se s nárokem do adhezního řízení přihlásí, peněžní částku ve výši 180 000 Kč.**
- Při určení výše náhrady nemajetkové újmy obětem znásilnění se prvostupňové soudy téměř neřídí metodikou Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví.
- Je žádoucí usilovat o to, aby více obětí znásilnění o náhradu skutečně žádalo a dočkalo se tak v trestním řízení.
- Školení soudců okresních a krajských soudů ohledně toho, jak přistupovat k oběti a jak rozhodovat o náhradě nemajetkové újmy, by mohlo vést k předvídatelnějšímu a spravedlivějšímu rozhodování.

ROZHODOVÁNÍ NEJEN O TRESTU

Rozhodování trestních soudů a ukládání trestů za trestný čin znásilnění podle § 185 trestního zákoníku je pravidelně podrobováno odborné i laické kritice. Vina obžalovaného a ukládaný trest však nemusí být jediným, o čem soud v trestním řízení rozhoduje. Součástí trestního řízení je také takzvané adhezní řízení, ve kterém je uspokojován nárok osoby poškozené trestným činem.¹ Odsoudí-li soud obžalovaného pro trestný čin, kterým způsobil majetkovou škodu, nemajetkovou újmu nebo kterým se na úkor poškozeného bezdůvodně obohatil, uloží mu, aby poškozenému nahradil majetkovou škodu nebo nemajetkovou újmu v penězích, nebo aby vydal získané bezdůvodné obohacení.² Subjektem adhezního řízení je však pouze ten poškozený, který včas a řádně uplatní nárok proti obviněnému. Cílem adhezního řízení je, aby byly současně s trestním stíháním obviněného soudem autoritativně vyřízené i nároky poškozeného či poškozených.

Využití adhezního řízení má pro oběť trestného činu řadu podstatných výhod, jež některé z těchto výhod jsou pro oběti trestného činu znásilnění zvláště důležité. Adhezní řízení nevyžaduje od poškozeného další výdaje (zejména v podobě soudního poplatku), ani ho nezatěžuje důkazním břemenem (na rozdíl od řízení občanskoprávního).³ Důležitou předností je jeho rychlost a také šetrnost k oběti znásilnění.⁴ Oběť znásilnění v procesním postavení poškozeného absolvuje stresové a náročné soudní řízení pouze jedinkrát a nikoli duplicitně jako civilní proces při rozhodování o soukromoprávní žalobě na náhradu způsobené nemajetkové újmy. Adhezní řízení je totiž akcesorické k trestnímu a o nároku je rozhodováno společně s rozhodováním o vině a trestu. Využití adhezního řízení je obecně efektivnější a levnější i z hlediska soudního systému jako celku, protože odpadá zkoumání v zásadě stejných skutečností ve dvou separátních řízeních.

NEMAJETKOVÁ ÚJMA OBĚTÍ

Trestným činem znásilnění je velmi závažně zasažena osobní (tělesná i duševní) integrita a sexuální autonomie oběti, přičemž dochází k citelnému zásahu do její důstojnosti.⁵ Vysokou závažnost zásahu do práva na osobní integritu vyjadřuje již samotná povaha tohoto trestného činu. Vznik nemajetkové újmy obětem znásilnění se během adhezního řízení nedokazuje, vzniká již samotným porušením těchto základních práv.⁶ Již samotný fakt, že je někdo obětí trestného činu znásilnění, odůvodňuje přiznání náhrady nemajetkové újmy.⁷ Ústavní soud zdůrazňuje, že ochrana poskytovaná soudní mocí právu na tělesnou a duševní integritu podle čl. 7 odst. 1 Listiny základních práv a svobod je skutečná a účinná pouze v případě, že původce újmy je povinen k plné náhradě způsobené újmy. Dojde-li k zásahu do zdraví člověka, a tedy do jeho tělesné a duševní integrity, obvykle není možné zajistit nápravu uvedením původního stavu.⁸ Z práva na ochranu tělesné a duševní integrity tak podle čl. 7 odst. 1 Listiny základních práv a svobod Ústavní soud vytváří takzvaný princip plné náhrady újmy, majetkové i nemajetkové.⁹ Nepeněžní náhrada nemajetkové újmy v adhezním řízení nepřipadá v úvahu.¹⁰ Případná peněžitá náhrada musí přiměřená a soud ji stanoví s přihlédnutím ke všem rozhodným okolnostem konkrétního případu a k závažnosti vzniklé újmy.¹¹ Rozhodnutí soudu, o povinnosti pachatele nahradit nemajetkovou újmu způsobenou trestným činem doplňuje preventivně výchovné působení uloženého trestu a (alespoň částečně) kompenzuje oběti její újmu.¹²

1 Právo vznést nárok na náhradu nemajetkové újmy vyplývá obětem trestného činu (poškozeným) z ustanovení § 43 odst. 3 trestního řádu. Soud v adhezním řízení rozhoduje podle ustanovení § 228 a § 229 trestního řádu.

2 Stejně tak bude náhrada nemajetkové újmy oběti trestného činu součástí dohody o vině a trestu ve smyslu ustanovení § 175a odst. 5 trestního řádu.

3 Poškozený ve svém návrhu musí pouze doložit důvod a výši škody, nemajetkové újmy nebo bezdůvodného obohacení.

4 V občanskoprávním řízení by soud musel nejdříve vyčkat pravomocného skončení trestní věci dle § 83 odst. 1 občanského soudního řádu. A také je civilní řízení vedené soudy v ČR obecně delší než řízení trestní.

5 Viz například i odůvodnění rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 30. 7. 2014, sp. zn. 6 Tdo 347/2014.

6 Pro přiznání nemajetkové újmy za zásah do osobnostních práv v případě trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti se nevyžaduje vznik posttraumatické stresové poruchy. Vznik posttraumatické stresové poruchy je však důvodem pro kvalifikaci trestného činu znásilnění podle ustanovení § 185 odst. 3 písm. c) trestního zákoníku, protože představuje těžkou újmu na zdraví ve smyslu ustanovení § 122 odst. 2 trestního zákoníku.

7 Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 7. 2014, sp. zn. 6 Tdo 347/2014.

8 Nález Ústavního soudu ze dne 14. 5. 2020 sp. zn. II. ÚS 4100/19, body nálezu 20 – 22.

9 Nález Ústavního soudu ze dne 12. 4. 2016 sp. zn. I. ÚS 2315/15, body nálezu 52 – 68.

10 S ohledem na znění ustanovení § 43 odst. 3 trestního řádu je možné v adhezním řízení navrhnout uložení povinnosti obviněnému nahradit nemajetkovou újmu pouze finančně.

11 Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 1. 2014 sp. zn. 7 Tdo 1293/2013.

12 V podrobnostech o kompenzacích nemajetkové újmy například SMRŽ, Ivo.

Duševní újmy na zdraví a jejich odčítávání v civilním právu. Časopis zdravotnického práva a bioetiky, roč. 9, č. 2/2019, str. 39.

Trestný čin znásilnění je jedním z nejzávažnějších násilných trestných činů. V letech 2015 – 2021 bylo v České republice shledáno vinnými ze spáchání trestného činu znásilnění a soudy odsouzeno 1331 pachatelů. Jak často byli v letech 2015 – 2021 pachatelé za trestný čin znásilnění odsouzeni a k jakým trestům představuje **Tabulka 1**.

Tabulka 1: Přehled počtu znásilnění, kvalifikace a trestání v letech 2015 – 2021

Kvalifikace dle trestního zákoníku	Trestní sazba	Počet odsouzených / rok	Počet NEPO trestů v %	Průměrná délka NEPO (v měsících)	Počet PO trestů v %	Průměrná délka PO (v měsících)
Znásilnění § 185 odst. 1	0,5 – 5	35	27,5 %	37	67,5 %	17
Znásilnění § 185 odst. 2	2 – 10	113	41,5 %	54	55,1 %	28
Znásilnění § 185 odst. 3	5 – 12	42	69,9 %	78	27,9 %	24
Znásilnění § 185 odst. 4	10 – 18	0	-	-	-	-

VÝSLEDKY ADHEZNÍCH ŘÍZENÍ

Každý trestný čin znásilnění z výše uvedených má svoji oběť. Tato studie ukazuje, jak a zda oběti v adhezním řízení o náhradu nemajetkové újmy žádají a jak o ní soudy v praxi rozhodují. Výzkumný vzorek obsahuje 349 pozorování a byl vymezen následujícím způsobem. Náhodným výběrem byly určeny tři krajské soudy – Městský soud v Praze, Krajský soud v Hradci Králové a Krajský soud v Plzni – a do jejich obvodu náležející okresní soudy. Následně byly dle statistických listů trestních identifikovány všechny rozsudky, které skončily pravomocným odsouzením pachatele pro trestný čin znásilnění podle § 185 odst. 1 – 4. Vzorek pokrývá prvostupňové odsuzující rozsudky z let 2015 – 2019.¹³ Každý z rozsudků byl zpracován metodou obsahové analýzy: systematicky byl pročten celý text rozhodnutí a požadované údaje o adhezním řízení byly zaznamenávány do příslušných proměnných.

Rozhodnutí, v jaké výši soud přizná oběti náhradu nemajetkové újmy, zákon nijak neomezuje.¹⁴ Zároveň ale soud nepostupuje z úřední povinnosti, protože oběť se musí se svým nárokem na náhradu nemajetkové újmy aktivně přihlásit do adhezního řízení. V jaké výši oběti žádají náhradu nemajetkové újmy a jak o těchto nárocích rozhodují trestní soudy v prvním stupni v rámci adhezního řízení shrnuje **Tabulka 2** a **Graf 1**.

Tabulka 2: Přehled požadovaných a přiznávaných kompenzací

Kategorie náhrady nemajetkové újmy	Průměr	Medián	Počet případů	% z celkového počtu případů	% z požadovaných případů
Požadovaná výše náhrady nemajetkové újmy	444 204 Kč	300 000 Kč	112	32 %	-
Přiznaná výše náhrady nemajetkové újmy ze všech požadovaných případů	177 867 Kč	50 000 Kč	112	32 %	-
Přiznaná výše náhrady nemajetkové újmy (pokud byla přiznána alespoň část)	251 499 Kč	150 000 Kč	77	22 %	69 %
Nepřiznaná náhrada nemajetkové újmy (pokud oběť byla žádána)	0 Kč	0 Kč	35	10 %	31 %
Nepřiznaná náhrada nemajetkové újmy (i pokud oběť nebyla žádána)	0 Kč	0 Kč	272	78 %	10 %

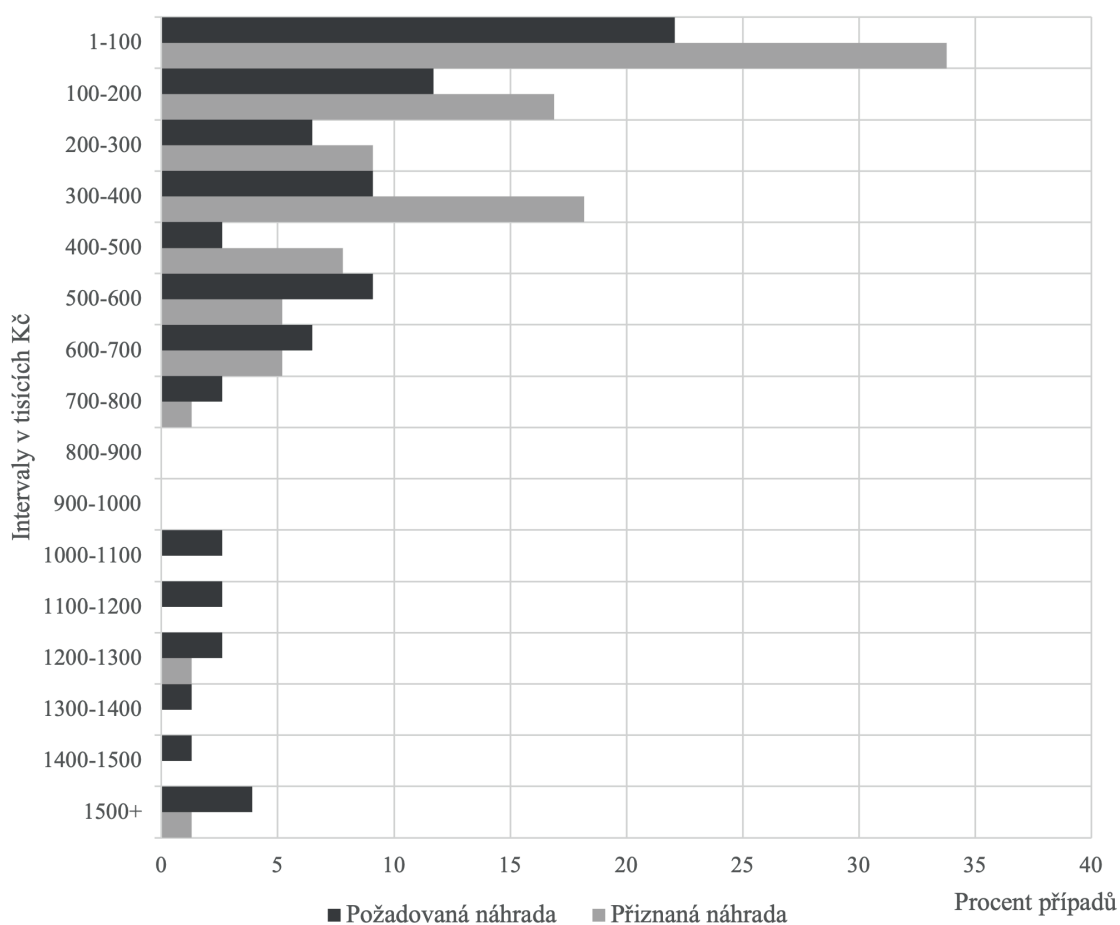
¹³ Rozsudky ze vzorku byly ve většině získány skrze zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím přímo od jednotlivých soudů.

¹⁴ Soud je však omezen částkou, s jakou se poškozený do adhezního řízení přihlásí.

Velmi důležitým zjištěním je podíl případů, kdy se oběť k trestnímu řízení s nárokem na náhradu újmy připojí: oběti tak učiní ve 32 % případů, tedy pouhé třetině. Pokud se však poškození k trestnímu řízení s nárokem na náhradu nemajetkové újmy připojí, mají více než dvoutřetinovou šanci, že jim ohledně vzneseného nároku alespoň částečně prvostupňový soud vyhoví. Pokud je náhrada nemajetkové újmy poškozeným (obětí) požadována, tak je požadována v průměrné výši okolo 444 000 Kč a medián požadované náhrady nemajetkové újmy je 300 000 Kč.¹⁵ Průměrně soudy přiznají v adhezním řízení oběti trestného činu znásilnění 177 876 Kč, tento údaj však obsahuje i případy, kdy soudy odkáží poškozeného na občanskoprávní řízení ve smyslu ustanovení § 229 odst. 1 trestního řádu. Pokud soud prvního stupně již poškozenému nějakou náhradu přisoudí, tak v průměrné výši přibližně 251 500 Kč.¹⁶

Výrok s odkazem poškozeného (oběti) s jeho nárokem na náhradu nemajetkové újmy na řízení občanskoprávní prvostupňové soudy vysloví přibližně ve třetině případů, kdy se oběť s nárokem do adhezního řízení přihlásí. Celkem pak v přibližně 10 % ze všech případů znásilnění, které jsou prvostupňovými soudy v České republice řešeny. Odkaz poškozeného (oběti) na řízení ve věcech občanskoprávních není ideálním řešením, avšak zákon tuto možnost soudu dává.¹⁷

Graf 1: Porovnání požadovaných a přiznaných náhrad nemajetkové újmy v procentech případů

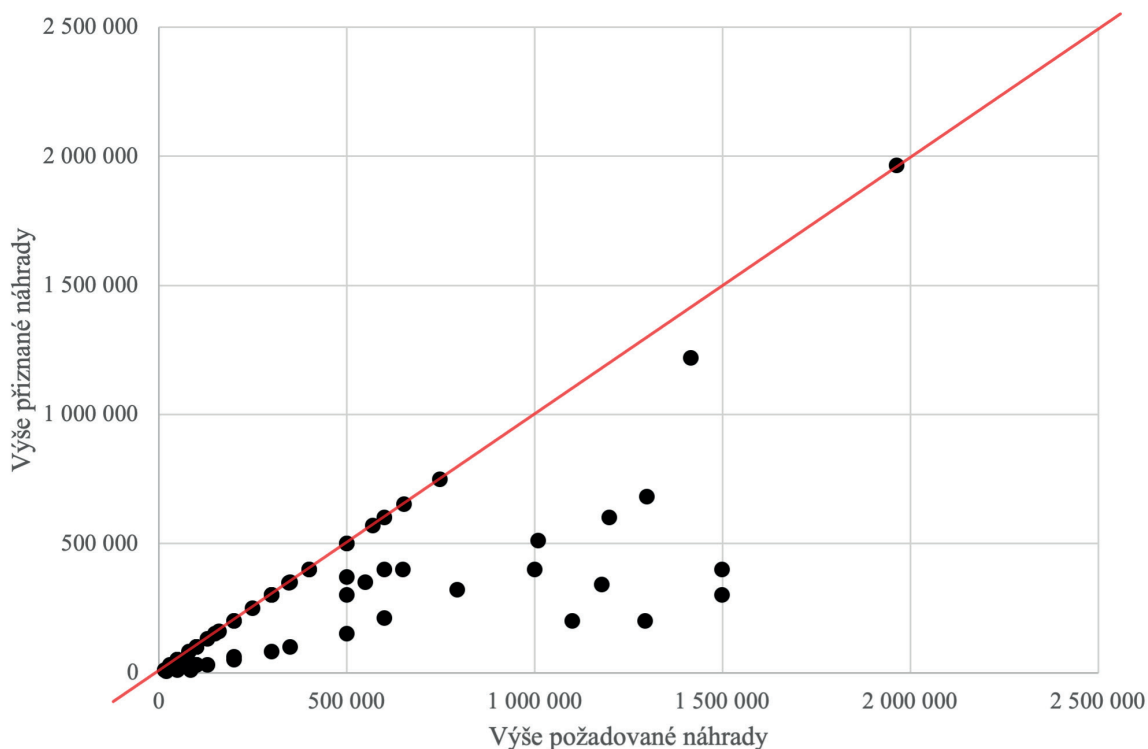
15 Poměr průměru a mediánu je téměř 3x vyšší u poškozenými požadovaných náhrad než náhrad soudy přiznaných. To znamená, že soudy sniží zejména náhrady požadované ve výši nad průměrem.

16 Z uvedeného plyne, že průměrné oběti trestného činu znásilnění je soudy prvního stupně přiznána náhrada nemajetkové újmy ve výši 177 876 Kč, respektive 251 500 Kč. Tento závěr však neznamená, že by automaticky každá oběť znásilnění měla nárok na podobné odškodnění. Každý jednotlivý případ je odlišný svými jedinečnými okolnostmi a soudy ho posuzují individuálně, navíc jde o „průměrného“ poškozeného, takže nelze s jistotou tvrdit, že by bylo chybou nežádat náhradu nemajetkové újmy.

17 Soud může poškozeného odkázat na řízení ve věcech občanskoprávních, popřípadě na řízení před jiným příslušným orgánem není-li podle výsledků dokazování pro vyslovení povinnosti k náhradě nemajetkové újmy v penězích podklad nebo bylo-li by pro rozhodnutí o povinnosti k náhradě nemajetkové újmy v penězích třeba provádět další dokazování, jež by podstatně protáhlo trestní řízení.

Graf 1 ukazuje procentní podíl případů, ve kterých oběti žádaly o náhradu nemajetkové újmy a kolik jim bylo soudy přiznáno v intervalech po sto tisících korunách. Při požadování náhrady nemajetkové újmy se poškození drží s požadovanými částkami většinou pod osm set tisíc korun. V několika případech nárokovali poškození částku lehce nad 1 milion korun a pouze ojediněle jde o částku přes milion a půl korun. S přiznáváním náhrad nemajetkové újmy jsou soudy zdrženlivější a přiznávají kompenzace v drtivém procentu případů nepřesahují sedm set tisíc korun. Ve zkoumaném vzorku existují pouze dvě výjimky s přiznanou náhradou nad milion korun. Obecně prvostupňové soudy nejčastěji přiznávají částku velmi nízkou, a to do sto tisíc korun. V 40 % případů soudy přiznají přesně to, co poškozený požadoval.¹⁸

Graf 2: Vztah požadované výše náhrady a přiznané výše náhrady nemajetkové újmy

Graf č. 2 ukazuje, v jak soudy sníží přiznanou náhradu oproti oběti požadované částce. Body na červené linii 45° označují, kdy prvostupňový soud přiznal peněžitou náhradu v poškozeným požadované výši. Čím více je v grafu bod pod linií 45°, tím více snížil soud přiznanou náhradu nemajetkové újmy oproti požadované. Z grafu také vyplývá, že čím vyšší je částka požadovaná poškozeným, tím vyšší je i částka přiznaná soudem a málokdy se stane, že by soudy přiznávaly pouze symbolické částky, když je požadována kompenzace vysoká. To naznačuje, že pokud již je poškozeným žádána vysoká náhrada, tak jsou pro její přiznání opodstatněné důvody a poškození nežádají vysoké částky bezdůvodně.

Rozhodování prvostupňových soudů o náhradě nemajetkové újmy není jednotné. Jednotná praxe není ani okolo rozsahu odůvodnění, které je někdy podrobnější v rozsahu i více stran, někdy však pouze o jedné či dvou větách. Oběti tedy nemají často možnost zjistit, proč soud o jejich nároku na náhradu nemajetkové újmy rozhodl, tak jak rozhodl. Nejvyšší soud se záměrem usměrnit rozhodování obecných soudů i o náhradě nemajetkové újmy vydal podpůrnou metodiku.¹⁹ Ta je však nedostatečná a zejména pro vypočtení následků psychické újmy je téměř nepoužitelná.²⁰ Pomocnou metodiku Nejvyššího soudu v odůvodnění svého rozhodnutí v adhezním řízení zmiňují soudy pouze přibližně v 10 % případů.²¹

¹⁸ Soud v těchto případech nemůže postupovat způsobem ultra petita partium a přiznat více než bylo poškozeným požadováno.

¹⁹ S začátkem účinnosti nového občanského zákoník od 1. ledna 2014 přestal upravovat náhradu nemajetkové újmy právní předpis, protože byla zrušena vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 440/2001 Sb. Nejvyšší soud však vydal **Metodiku k náhradě nemajetkové újmy na zdraví** při jejíž tvorbě se inspiroval jednak zrušenou vyhláškou Ministerstva zdravotnictví a také klasifikací nemocí dle Světové zdravotnické organizace. Metodika je však vydána pouze jako doporučující a není závazným pramenem práva.

²⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 9. 2. 2021 sp. zn. II. ÚS 1564/20, bod 34 – 35.

²¹ V podrobnostech ke kritice metodiky Nejvyššího soudu například TICHÝ, Luboš. *Ke čtyřem základním otázkám nemajetkové újmy*. Právník, 8/2020, str. 624 – 626.

PROČ OBĚTI NEŽÁDAJÍ NÁHRADU NEMAJETKOVÉ ÚJMY

Pouze ve třetině případů se oběť znásilnění připojí k trestnímu řízení s nárokem na náhradu nemajetkové újmy. Nízké číslo, kdy oběti trestného činu znásilnění žádají náhradu nemajetkové újmy může být způsobeno vícero důvody.

Nejprve je nutné zdůraznit existenci obětí, které zkrátka náhradu nemajetkové újmy žádat nechtějí. Ty se pravděpodobně chtějí účastnit soudního procesu v jen nezbytném rozsahu a minimalizovat vlastní psychické následky ze soudního procesu, nebo nechtějí obdržet peněžní kompenzaci od pachatele právě proto, co jim způsobil.²² Dále je možné, že část obětí se rozhodne soukromoprávní nárok na náhradu nemajetkové újmy nárokovat až u civilního soudu bez toho, aby byl vznesly tento požadavek již v trestním řízení.

Některé oběti trestného činu znásilnění mohou přijít o možnost přihlásit se jako poškození s nárokem na náhradu nemajetkové újmy. A to v případě, kdy dojde k vydání trestního příkazu soudem a následnému nepodání odporu obžalovaným. Jelikož trestní řád stanovuje, že poškozený může soudu navrhnout přiznání náhrady nemajetkové újmy nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování, je možné, že existují případy, kdy se oběť s náhradou nemajetkové újmy chtěla do řízení přihlásit až později (např. až po nařízení hlavního líčení), ale soud mezitím již vydal trestní příkaz. Proti pravomocnému trestnímu příkazu pak poškozený nemá nástroj, jak zrušit jeho účinky.²³ Tato mezera v zákoně je však omezena pouze na případy, kdy je možné vydat trestní příkaz, tedy pouze v případech trestného činu znásilnění kvalifikovaného podle ustanovení § 185 odst. 1 trestního zákoníku. Ve využitém vzorku bylo v 5,4 % případů rozhodnuto trestním příkazem a ani v jednom z těchto trestních příkazů nebyla oběti přiznána náhrada nemajetkové újmy.

Část obětí nemusí o svém postavení poškozeného mít dostatečné informace a o svém právu na náhradu nemajetkové újmy být dostatečně poučena. Orgány činné v trestním řízení jsou povinny poškozeného poučit o jeho právech a poskytnout mu všestrannou možnost k jejich uplatnění. Bohužel se tak děje často způsobem nevhodným, necitlivým a formalistickým, a navíc ve chvíli, kdy je oběť ve vysoce stresové situaci.

TREST VS. KOMPENZACE

Soudy rozhodují o vině a trestu a náhradě nemajetkové újmy ve dvou paralelních řízeních; ve vlastním řízení trestním a v řízení adhezním. Výroky jsou oddělené a plynou z jiných řízení, ovládaných jinými zásadami. Soudce by neměl substituovat mezi trestem pro pachatele a případnou výši přiznané náhrady nemajetkové újmy.²⁴

Uložení přísnějšího trestu znamená i vyšší náhradu nemajetkové újmy. Vyšší náhrada nemajetkové újmy bude soudy přiznávána při závažnějším zásahu do práva na tělesnou a duševní integritu. A právě závažnější zásah do osobnostních práv je způsoben zejména vyšší závažností skutku posuzovaného v trestním řízení, za který by měl být uložen přísnější trest. Společnost nevyžaduje od ukládaných trestů jen odstranění pachatele, ale i jeho potrestání. Tento předpoklad je zostřen u trestného činu znásilnění.²⁵ Překlápění trestu v náhradu nemajetkové újmy chápanou jako sankci by vysílalo negativní signál, že si lze za některé trestné činy zaplatit a pak je lze páchat.

22 Antonsdóttir, H.F. *Compensation as a means to justice? Sexual violence survivors' views on the tort law option in Iceland*. *Fem Leg Stud* 28, 277–300 (2020).

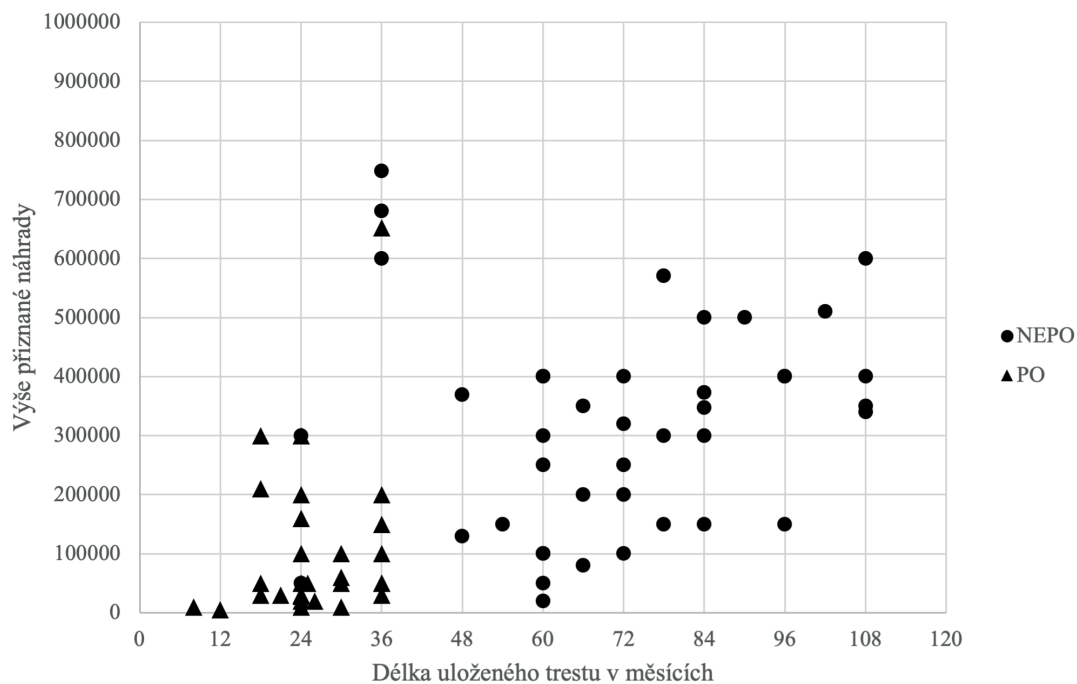
23 Poškozený nemůže podat odpor ani pokud je mu trestním příkazem přiznána náhrada, ale ve výši, se kterou nesouhlasí. Trestní příkaz má za účel zrychlit trestní řízení, a proto se neodůvodňuje. Poškozený se tedy ani nedozví, proč samosoudce o náhradě nemajetkové nerozhodl, popř. proč rozhodl určitým způsobem.

24 Pachatelé, kterým jsou uloženy přísnější tresty, a to především nepodmíněný trest odnětí svobody, jsou méně finančně schopni vyplácet případné finanční náhrady. Soudy pak mohou snižovat částku, kterou musí pachatelé oběti zaplatit, protože ukládají přísnější trest. Druhé vysvětlení se týká možné substituce mezi trestem a náhradou nemajetkové újmy. Soudci, kteří zvažují všechny okolnosti a ukládají trest, se mohou přiklonit k následné úpravě dalších částí svého rozhodnutí. Může dojít k situaci, kdy souhra náhrady nemajetkové újmy a ukládaného trestu může být soudcem považovaná za příliš přísnou, a tedy náhradu nemajetkové újmy soud sníží.

25 HRDÁ, Lucie. *Rozumějí soudy obětem násilných trestných činů?* In: ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina., HAVELKOVÁ, Barbara., ŠPONDROVÁ, Pavla. (eds.) *Mužské právo. Jsou právní pravidla neutrální?* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, s. 340 – 341.

Pozn.: NEPO: Nepodmíněný trest odnětí svobody; PO: Trest odnětí svobody, jehož výkon byl podmíněně odložen.

Graf 3: Vztah přiznané výše náhrady nemajetkové újmy k druhu a délce trestu

Přísnost uloženého trestu charakterizuje jeho druh a výměra. Analýza dat neukazuje na substituci mezi trestem a výši náhrady a pokud nějaký substituční vztah mezi trestem a náhradou existuje, je zcela převážen tím, že vyšší tresty signalizují vyšší závažnost, jenž s sebou přináší i vyšší náhrady nemajetkové újmy.

Naopak je i z **Grafu 3** zřejmé, že existují případy, kdy uložen relativně přísný trest nepodmíněného odnětí svobody ve výměře přes 5 let, ale přiznaná náhrada nemajetkové újmy se pohybuje pouze do 200 000 Kč.

ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ MOŽNÝCH REFOREM

O kompenzaci újmy způsobené obětí znásilnění soudy nemohou velmi často ani rozhodovat, protože velká část obětí ani nevznesne nárok. Jedním z důvodů může být neznalost svých procesních práv ze strany obětí. Důležité je tedy poučení, které jsou orgány činné v trestním řízení povinny v souladu s § 46 trestního řádu poškozenému dát. V poučení by bylo vhodné jednotlivá práva (zastoupení, možnost žádat náhradu újmy apod.) například ilustrovat piktogramy a poté popsat srozumitelným jazykem a odkázat na ustanovení trestního řádu, doplnit informace o jazyku a možnostech vzdání se práv. Ke zvážení se také nabízí procesní možnost poškozeného podat odpor proti trestnímu příkazu, kde je rozhodnuto o náhradě nemajetkové újmy. Je-li výrok o náhradě nemajetkové újmy nesprávný, popř. nebyl-li vůbec vydán, neposkytuje trestní řád poškozenému žádnou možnost obrany.²⁶

Pokud je nárok na náhradu nemajetkové újmy poškozeným v řízení vznesen, tak je relativně velké množství případů, kdy soudy nárok odmítnou a odkáží poškozeného na řízení občanskoprávní. Změnu v odkazování poškozených na občanskoprávní řízení lze pak dosáhnout prolnutím judikatury vyšších soudů do rozhodování soudů prvostupňových. Problematické jsou také nízké náhrady, které jsou poškozeným přiznávány, a to i ve velmi závažných případech. V rozhodovací praxi by mohla pomoci systematická školení soudců okresních i krajských soudů ohledně toho, jak přistupovat k oběti a jak rozhodovat o náhradě nemajetkové újmy.

Sjednocení judikatury nižších soudů je dlouhodobý proces a nelze představit, že by do rozhodování soudů bylo zasahováno legislativou, protože každý případ je jedinečný a vyžaduje individuální posouzení. Zajímavým nástrojem sjednocení rozhodovací praxe je Metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví, která je však v oblasti psychických újem naprosto nepropracovaná a soudy ji téměř nepoužívají. Její revizi a lepší zpracování a zahrnutí nemateriálních bolestí lze také doporučit.

²⁶ Trestním příkazem se v současnosti řeší až dvě třetiny všech trestních věcí. Trestní příkaz má za účel zrychlit trestní řízení a neodůvodňuje se. Poškozený se tedy ani nedozví, proč samosoudce o náhradě škody nerozhodl, popř. proč rozhodl určitým způsobem. Je však zřejmé, že tato změna procesních práv poškozeného by vyžadovala podrobit revizi celou koncepci trestního příkazu a nelze ji učinit bez dalších úprav procesních předpisů.